

Bir Sağlık Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin organ bağıışı konusundaki tutumları ve tutumlarına etki eden faktörler

Mehmet Yaşar¹, Recai Oğur², Muharrem Uçar³, Ercan Göçgeldi², Hakan Yaren⁴, Ömer Faruk Tekbaş⁵, Ahmet Korkmaz⁶

Gülhane Askeri Tıp Akademisi ¹Sağlık Astsubay Meslek Yüksekokulu, ²Halk Sağlığı, ³Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalları, ⁴Tıbbi NBC, ⁵Çevre Sağlığı Bilim Dalları, ⁶Fizyoloji Anabilim Dalı, Ankara

Amaç: Çalışmamızın amacı Sağlık Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin organ bağıışı konusundaki tutumlarını ve tutumlarına etki eden faktörleri saptamaktır. **Yöntem:** Bu çalışma, Sağlık Meslek Yüksek Okulu son sınıf öğrencilerinde gerçekleştirilmiş kesitsel bir çalışmadır. Son sınıf öğrencilerine demografik bilgilerin de yer aldığı organ bağıışı ile ilgili sorulardan oluşan bir soru formu uygulanmış ve öğrencilerin organ bağıışı ile ilgili yaklaşımları ve ilgili olabilecek faktörler araştırılmıştır. **Bulgular:** Katılımcıların % 34,9'u organlarını bağıışlamak istediklerini belirtirken öğrencilerin % 10,5'i organ bağıışında bulunmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların % 54,6'sı organ bağıışı konusunda kararsız olduklarını belirtmiştir. Organlarının bağıışlanmasını isteyen öğrencilerin % 66,7'sinin organlarının tamamını bağıışlamak istedikleri saptanmıştır. **Sonuç:** Benzer diğer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında, katılımcıların organ bağıışı konusundaki istekliliklerinin yetersiz olduğu görülmektedir. İlişkili olabilecek faktörler incelendiğinde bu yetersizliğin yetersiz ve/veya yanlış bilgilendirilmeden kaynaklanabileceği anlaşılmaktadır. Katılımcıların organ bağıışı konusundaki tutumlarını geliştirmek için, eğitim programları içerisinde organ bağıışı ile ilgili konulara yer verilmelidir.

Anahtar kelimeler: Organ bağıışı, kan bağıışı, sağlık eğitimi

Attitudes of last grade students of a Vocational School of Health about organ donation and related factors with their attitudes

Objective: The aim of the study was to determine attitudes of last grade students of a Vocational School of Health about organ donation and related factors. **Methods:** This study is cross-sectional research that had been performed in last grade students of Vocational School of Health. A questionnaire form consisting questions about demographic properties and organ donation was applied to the participants, and their attitudes about organ donation and possible related factors were investigated. **Results:** As 34.9% of the participants were declared that they want to donate their organs, 10.5% of them stated that they would not want to donate organ. 54.6% of the students stated that they were confused about organ donation. It was determined that 66.7% of the students that were desirous about organ donation, would like to donate all of the possible organs. **Conclusion:** It is seen that the willing of the participants about organ donation is insufficient when compared with the other similar studies. When the possible related factors were discussed, it could be seen that this insufficiency could be resulted poor and/or misinformation. To promote the attitudes of participants about organ donation, organ donation related subjects should be included in education.

Key words: Organ donation, blood donation, health education

Genel Tıp Derg 2008;18(1):33-37

Yazışma adresi: Doç.Dr.Recai Oğur, GATA Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara

e-posta: recaiogur@yahoo.com

Organ nakli, vücutta görevini yapamayan bir organın yerine canlı bir vericiden veya ölüden alınan sağlam bir doku veya organın nakledilmesidir. Bu işlem, günümüzde birçok kronik organ hastalığında

uygulanan rutin, geçerli ve ileri bir tedavi yöntemi olarak kabul görmektedir (1-3). Günümüzde kalp, akciğer, karaciğer, böbrek, pankreas, ince barsak, kemik iliği, kan, deri, kornea gibi yaşamsal önemi olan pek çok organın nakli gerçekleştirilebilmektedir. Organ nakli konusunda büyük gelişmeler yaşanmasına rağmen, organ naklinin en önemli aşamalarından birisi şüphesiz nakledilecek organın teminidir (2-5). Organ nakillerinde kaynak (verici, donör) canlı veya ölü (kadavra) olabilir (4). Ülkemizde organ naklinde kullanılacak organ büyük oranda hastanın yakınları tarafından yapılan organ bağışısıyla temin edilmektedir (5). Asya ve Ortadoğu ülkelerine benzer şekilde ülkemizde de nakil için kadavra organı yeterince temin edilememekte ve bu durum nakledilecek organ ihtiyacı ile temini arasındaki açığın gittikçe büyümesine neden olmaktadır (2,6). Ülkemizde yapılan organ nakillerinin yaklaşık % 75'i sağlıklı kişilerden alınan organlarla gerçekleşirken, Avrupa ülkelerinde nakillerin % 80'inden fazlası kadavradan alınan organlarla yapılmaktadır (7-9). Organ bağışları, bir milyon nüfusa düşen kadavra donörlerle değerlendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bir milyonda 20-30 olan kadavradan organ bağışısı İspanya'da 33.6, Belçika'da 25.2, Kanada'da 14.1, Fransa'da 16.2, Yunanistan'da 4.5, ülkemizde ise 2.2'dir (9, 10).

Bazı ülkelerde dini veya kültürel yaklaşımlar ölünün vücut bütünlüğünü bozmayı uygun görmediğinden organ bağışısı daha çok aralarında kan bağı olan kişiler arasında gerçekleştirilmekte, akrabalar arasında uygun verici bulunmadığı durumlarda ücret karşılığı başkalarından organ bulunmaya çalışılmaktadır (8, 9). Para karşılığı organ temini uluslararası düzenlemelerle yasaklanmış olmakla birlikte toplumların ahlaki, sosyal ve ekonomik koşulları para karşılığı organ temini konusunda belirleyici rol oynamaktadır (9). Özellikle ekonomik nedenler; organ bağışısı ve organ temini sorunu bir sağlık sorunu olmaktan çıkarıp ticari bir pazar haline gelmesine neden olmakta ve yoksul kişiler ulusal ve uluslar arası alanda ucuz organ kaynağı haline dönüşebilmektedir (8). Bu durumun önlenmesi için öngörülen ve yaygın kabul gören çözüm; kadavra organlarının etik ilkeler ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda kullanımıdır (11). Bununla birlikte tıbbi etik konusunda çalışan kişiler arasında da görüş ayrılıkları olabilmektedir: bazı uzmanlar "vücut ve

organların kişilerin kendi tasarrufları altında olduğunu ve organlarını/dokularını isterlerse satabileceklerini" savunurken, karşı görüşteki grup "insanların araç olarak görülemeyeceğini, her yaşamın diğer yaşamlar kadar değerli olduğunu ve yukarıdaki görüşün suistimallere açık olduğunu" ileri sürmektedir (12-14). Yine organ bekleyen hastanın toplumsal, siyasi ve ekonomik konumu, nakil işlemindeki başarı olasılığı gibi konular da organ bağışısı ve nakli konusunu etkileyen faktörlerdir (15).

Çalışmamızın amacı ileride toplumun sağlık eğitimi konusunda görev alacak gruplardan birisi olan sağlık meslek yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin organ bağışısı konusundaki tutumlarını ve tutumlarına etki eden faktörleri saptamaktır.

Yöntem

Bu çalışma, 2006 yılı Aralık ayı içinde GATA Sağlık Astsubay Meslek Yüksek Okulu (SAMYO) son sınıf öğrencilerinde gerçekleştirilmiş kesitsel bir çalışmadır. Son sınıf öğrencilerine demografik bilgilerin de yer aldığı 47 sorudan oluşan bir soru formu uygulanmıştır. Hazırlanan soru formu öncelikle SAMYO birinci sınıf öğrencilerinden oluşan bir grupta denenmiş ve gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra tüm son sınıf öğrencilerine aynı anda ve gözlem altında uygulanmıştır. Soru formunda organ bağışısı ile ilgili olarak öğrencilerin genel yaklaşımlarını ve tutumlarını ve organ bağışısı ile ilgili olabilecek çeşitli demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Veriler bilgisayar ortamına aktarılarak, Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) for Windows 11.0 yazılımı aracılığı ile analiz edilmiştir. Sonuçlar yüzde, ortalama \pm standart sapma olarak belirtilmiş, istatistiksel analiz yöntemi olarak uygun yerlerde ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular

Son sınıf öğrencilerinin % 96,7'si (86 öğrenci) çalışmaya katılmıştır. Yaşları 18-20 arasında olan katılımcılar soru formundaki soruların tamamına cevap vermişlerdir. Katılımcıların % 34,9'u (n=30) organlarını bağışlanmak istediklerini belirtirken öğrencilerin % 10,5'i (n=9) organ bağışısına karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların % 54,6'sı (n=47) organ bağışısı konusunda kararsız olduklarını

belirtmişlerdir. Organlarının bağışlanmasını isteyen öğrencilerin % 66,7'si organlarının tamamını bağışlamak istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çeşitli özelliklerine göre organ bağış konusundaki düşünceleri Tablo 1'de sunulmuştur. Organ bağış konusundaki çekinceler sorulduğunda öğrencilerin % 30,2'si "Vücut bütünlüğümün bozulmasını istemiyorum" ifadesini kullanırken, % 16,3'ü "Tam olarak ölmeden organlarının alınmasından korkuyorum" ve yine % 16,3'ü "Ticari yönden istismar edileceğime inanıyorum" ifadelerini kullanmışlardır. Katılımcıların en büyük çekincesi ise % 34,9 ile "konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığımndan organ bağışında bulunmaktan çekiniyorum" olmuştur.

"Yakın akrabasının beyin ölümü halinde organ bağışına izin vermeniz için size sorulsa cevabınız ne olur?" sorusuna katılımcıların % 47,7'si izin veririm şeklinde cevap verirken, % 41,9'u kararsız olduğunu belirtmiş, katılımcıların % 10,5'i bu tür bir soruya olumsuz cevap vereceğini belirtmiştir. Kendi

organlarını bağışlamak istediğini belirten öğrencilerin % 76,7'si yakın akrabalarının beyin ölümü durumunda onların organlarının bağışlanmasına izin vereceğini belirtirken, kendi organlarını bağışlama konusunda kararsız olanların % 55,3'ü yakın akrabalarının ölümü durumunda da kararsız kalacaklarını belirtmişlerdir. Organ bağışına karşı olanların % 55,6'sı yakın akrabalarının organlarını bağışlamayı kabul etmeyeceğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların % 39,5'i organ bağış konusundaki bilgi düzeylerini yetersiz olarak değerlendirmekte, bilgilerinin yeterli olduğunu düşünenlerin ise en çok faydalandıkları bilgi kaynağının dersler olduğu görülmektedir (% 67,3). Organ bağış konusunda en çok yararlanan bilgi kaynağı olarak % 40,3 ile ikinci sırada medya gösterilmiştir. Organlarını bağışlama konusunda kararsız olduğunu belirten katılımcıların % 70,3'ü konu hakkındaki bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların çeşitli özelliklerine göre organ bağış yapma hakkındaki yaklaşımları

	Sayı	Yüzde	Organlarını bağışlamak istiyor (%)	Organlarını bağışlamak istemiyor (%)	Kararsız (%)
Ailesinin gelir durumu*					
< 1000 YTL	43	50,0	25,6	11,6	62,8
≥ 1000 YTL	43	50,0	44,2	9,3	46,5
Babanın eğitim düzeyi					
Ortaokul ve altı	48	55,8	27,1	12,5	60,4
Lise ve üzeri	38	44,2	44,7	7,9	47,4
Annenin eğitim düzeyi					
Ortaokul ve altı	68	79,0	33,8	10,3	55,9
Lise ve üzeri	18	21,0	38,9	11,1	50,0
Babada kronik hastalık durumu					
Var	63	73,3	33,3	11,1	55,6
Yok	23	26,7	39,1	8,7	52,2
Annede kronik hastalık durumu					
Var	60	69,8	35,0	11,7	53,3
Yok	26	30,2	34,6	7,7	57,7
Genel sağlık durumu algısı					
İyi/çok iyi	71	82,6	36,6	9,9	53,5
Orta düzeyde	15	17,4	26,7	13,3	60,0
Kan bağışında bulunma durumu**					
İstekli, bulunmuş	13	15,1	38,5	30,8	30,8
İstekli, ancak bulunmamış	73	84,9	34,2	6,8	58,9

* Grubun gelir durumu ortalaması 1007±478 YTL olarak hesaplanmıştır, ** ki-kare = 7,688, P=0,021.

“Sizin ya da yakın akrabalarınızın organa ihtiyacı olduğu zaman başka bir insandan organ almak ister misiniz?” sorusuna katılımcıların % 84,9’u “evet” yanıtını verirken, katılımcılardan sadece 1 kişi “hayır” yanıtını vermiştir. Kalan % 14,0’lık kesim ise kararsız olduğunu ifade etmiştir. Organ bağışında bulunmak istediğini ifade edenlerin tamamı bu soruya “evet” şeklinde yanıt verirken, organ bağışında bulunmak istemeyenlerin yarısının ve organlarını bağışlama konusunda kararsız olanların da % 83’ünün bu soruya “evet” yanıtı verdiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 15,1’i düzenli aralıklarla kan bağışında bulduklarını, % 84,9’u ise kan bağışında bulunmadıklarını ancak ihtiyaç halinde bağışlamaya istekli olduklarını ifade etmişlerdir. Organ bağışında bulunmak isteyenlerin % 100’ü, organ bağışına karşı olanların % 88,9’u ve organlarını bağışlama konusunda kararsız olanların % 95,7’si kan bağışında bulduklarını ve/veya bulunmak istediklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılara genel olarak sağlık durumlarını nasıl algıladıkları sorulmuş ve öğrencilerin % 82,6’sı sağlık durumlarını “iyi/çok iyi” şeklinde yanıtlarken, % 16,3’ü “orta düzeyde” yanıtını vermiştir. Genel sağlık durumunu “iyi/çok iyi” olarak değerlendirenlerin % 36,6’sı organlarını bağışlamayı istediklerini belirtirken, sağlık durumunu “orta düzeyde” şeklinde ifade edenlerde bu sıklığın % 28,6 olduğu görülmektedir ($P>0,05$).

Katılımcıların ailelerinin gelir durumu, anne ve babalarının eğitim düzeyi, anne veya babalarında kronik hastalık varlığı da çalışmada sorgulanmış ancak bu parametrelerle katılımcıların organ bağışı hakkındaki tutumları arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($P>0,05$).

Tartışma

Çalışma Sağlık Meslek Yüksek Okulu son sınıf öğrencilerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin % 34,9’u organlarını bağışlamak istediklerini belirtmişlerdir. Üniversite öğrencilerinde gerçekleştirilen benzer bir çalışmada (16) katılımcıların % 59,6’sı, bir tıp fakültesi çalışanlarında ve öğrencilerinde (17) katılımcıların % 69,9’u, bir ilimizde toplum genelinde yapılan diğer bir çalışmada (18) katılımcıların % 50,5’i organlarını

bağışlamak istediklerini belirtmişlerdir. Diğer bir çalışmada (8) tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinde organ bağışında bulunmak isteyenlerin sıklığı % 72,3 olarak saptanmıştır. Yurtdışında gerçekleştirilen bir araştırmada (19) ise toplumda organ bağışlamaya istekli kişilerin sıklığı % 62 olarak tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre incelenen grubun organ bağışında bulunma istekleri, diğer çalışmalarda elde edilen değerlere göre daha düşüktür. Araştırmanın yapıldığı grubun sağlık meslek yüksek okulu olması ve ileride pek çok sağlık konusunda olduğu gibi organ bağışı konusunda da toplumu eğitici rol alabilecekleri dikkate alındığında konunun önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Organlarını bağışlama konusunda kararsız olduğunu belirten % 54,6’lık kesimin yeterli bilgilendirme yoluyla istekli gruba dahil edilmeleri konusunda yapılması gerekenler üzerinde ayrıca durulmalıdır.

Organ bağışı konusunda katılımcıların öncelikli çekincelerinin (% 30,2) “Vücut bütünlüğümün bozulmasını istemiyorum” olduğu gözlenmiştir. Yaklaşık 15 yıl önce yapılan benzer bir çalışmada da (18) aynı çekincelerin saptanmış olması, arada geçen süre içinde konuyla ilgili toplum eğitimine yeterince önem verilmediğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Burada önemli olan diğer bir konu da katılımcıların organ bağışını sağlıklı iken yapacaklarını düşünmeleri, beyin ölümü gerçekleştikten sonraki “kadavradan bağış” durumunu dikkate almamalarıdır (7,18). Katılımcıların konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmaları durumunda bu çekincenin büyük oranda azalacağı değerlendirilmektedir. Ülkemizdeki organ bağışlarının yaklaşık % 75’inin sağlıklı kişilerden yapıldığı dikkate alındığında katılımcıların durumunun da bunu yansıttığı görülmektedir (7). Katılımcıların organ bağışı konusundaki çekinceleriyle ilgili dikkat çekici diğer bir konu da öğrencilerin % 23,6’sının “Tam olarak ölmeden organlarının alınmasından korkuyorum” veya “Ticari yönden istismar edileceğime inanıyorum” şeklinde düşünmeleridir. Katılımcıların % 40,3’ünün organ bağışı konusundaki bilgilerinin temel kaynağı olarak medyayı göstermeleri, kişilerin yanlış yönlendirmelerinde medyanın rolü olabileceğini düşündürmektedir.

Çalışmanın sonuçlarında gözlenen çelişkili bir durum; katılımcıların % 34,9’u organ bağışında

bulunmak istediğini belirtirken, katılımcıların % 84,9'unun kendilerinin veya yakın akrabalarının ihtiyacı olduğunda başka birisi tarafından organ bağışlanmasını istediklerini ifade etmeleridir. Bu tür bir yaklaşım; katılımcıların büyük bir kısmının kendileri istekli olmasa da, birilerinin organ bağışında bulunması gerektiğini kavradıklarını gösterebilir.

Katılımcıların % 15,1'i düzenli aralıklarla kan bağışında bulduklarını, % 84,9'u ise gerektiğinde kan bağışında bulunabileceklerini ifade etmişlerdir. Kan bağışında bulunma durumu incelenen değişkenler arasında organ bağışında bulunmaya isteklilikle anlamlı ilişki gösteren tek parametredir. Kan bağışında bulunmak organ bağışı konusundaki yaklaşımı tam olarak ortaya koyacak bir parametre olarak kabul edilemese de bir başkasının yaşaması için doğrudan katkı sağlama tecrübesini kişilere kazandıracığından üzerinde durulması gereken bir faaliyet olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak nakledilecek organa gereksinimin gittikçe arttığı günümüzde, toplumun her kesimine yönelik olarak organ bağışı konusunda yeterli ve doğru bilgilendirme yapılmalı ve düzenli aralıklarla organ bağışı konusunda toplumda ön plana çıkan çekinceleri ortaya koymaya ve bu çekinceleri gidermeye yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Konu hakkındaki yasal düzenlemeler son derece önemli olmakla birlikte gönüllüğün esas olduğu unutulmamalı ve toplumun organ bağışına olan yaklaşımını olumlu yönde etkileyecek eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmelidir (10, 20, 21).

Kaynaklar

1. Demirhan EA. Organ aktarmaları. Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi. Bursa, Güneş ve Nobel Yayınları, 1996;9-117.
2. Yılmaz Z. Hastanelerde organ ve doku bağışı hizmetleri. Erciyes Üniversitesi Yayınları, No:57. Kayseri, 1993.
3. Edirne T. Türkiye'de organ ve doku nakli uygulamaları: Sonuçları ve strateji önerileri. Türkiye Klinikleri J Med Sci 2004;24:261-6.
4. Kutlay N. Yaşayanla yaşayan etik açıdan organ ve doku aktarımı. Türkiye Organ Nakli Derneği II. Bilimsel Transplantasyon Kongresi. 1994, Ankara, 245-55.

5. Türk Nefroloji Derneği. Türkiye'de nefroloji-dializ ve Transplantasyon. No:5, s.38, 1991.
6. Woo KT. Social and cultural aspects of organ donation in Asia. Ann Acad Med Singapore 1992;21:421-7.
7. Canlı mı, kadavra mı?. <http://www.ntvmsnbc.com/news/399908.asp> (Erişim tarihi: 06 Mayıs 2007).
8. Naçar M, Çetinkaya F, Kanyılmaz D, Tokgöz B, Utaş C. Hekim adaylarının organ nakline bakış açıları. Türk Nefroloji Diyaliz ve Transplantasyon Derg 2001;10:123-8.
9. Özdağ N. Organ nakli ve bağışına toplumun bakışı. C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Derg 2001;5:46-55.
10. Türkiye'de 44 bin kişi organ bekliyor. http://www.ankarahaber.com/haber_detay.php?id=4600 (Erişim tarihi: 06 Mayıs 2007).
11. Abona GM. Moral, ethical and medical values sacrificed by commercialization in human organs. In: Organ Transplantation 1990. Ed.: Abouna GM, Kumar MSA, White AG. 1991. Kluwer Academic Publishers. 545-53.
12. Evans RW. The Socioeconomics of organ transplantation. Transplantation Proceedings 1985;17:129-36.
13. Gillon R. Transplantation and ethics, in: Thomasma D.C. and Kushner T (ed), Birth to Death: Science and Bioethics. 1996. Cambridge University Press, 112-7.
14. Monaca AP. Comment: A transplant surgeon's view on social factors in organ transplantation Transplantation Proceedings. 1998;21:3403-6.
15. Sharples LD, Roberts M, Parameshwar J, Schofield PM, Wallwork J, Large SR. Heart transplantation in the United Kingdom: Who waits longest and why. J Heart Lung Transplant 1995;14:236-43.
16. Bölükbaş N, Eyüpoğlu A, Kurt P. Organ bağışı hakkında üniversite öğrencilerinin düşünceleri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Derg 2004;21:73-7.
17. Bilgel N, İrgil C, Özen Y, Beyhan E, Çağlayan H, Bilgel H. Sağlık personeli ve tıp öğrencilerinin organ bağışı, nakli ve beyin ölümü hakkındaki bilgi ve tutumları. Ulusal Cerrahi Derg 1994;10:301-6.
18. Bilgel H, Bilgel N, Okan N, Kılıçturgay S, Özen Y, Korun N. Toplumun organ bağışı karşısındaki tutumu. Ulusal Cerrahi Derg 1992;8:64-8.
19. Sanner M. A comparison of public attitudes toward autopsy, organ donation, and anatomic dissection. A Swedish survey. JAMA 1994;271:284-8.
20. Council on Ethical and Judicial Affairs, American Medical Association. Strategies for cadaveric organ procurement: mandated choice and presumed consent. JAMA 1994; 272: 809-12.
21. Davis RM. Meeting the demand for donor organs in the US. BMJ 1999;319:1382-3.